

PŘÍKLADY URBANISTICKÉ ODOLNOSTI (RESILIENCE)

VÝROČNÍ KONFERENCE SPA-CE.NET V BRATISLAVĚ

Dynamický územní rozvoj v rámci Evropské unie je stále více vystavován hrozbám hospodářského, environmentálního i sociálního charakteru. V jejich důsledku evropské země zažívají restrukturalizaci, infrastrukturní sanaci a ekonomickou migraci. Zkrátka – nejistot přibývá rychleji, než by na to procesy prostorového plánování stačily účinně reagovat. Navíc neexistuje žádný trvale platný a všude použitelný přístup. Města a regiony vyžadují specifická multidisciplinární řešení. Výroční konference Spa-ce.net si tedy tentokrát vytýčila téma resilience (volně přeloženo jako odolnost) jako nový nezbytný termín pro prostorové, regionální a strategické plánování. Konference hodnotila dosavadní zkušenosti s resiliencí vůči nejrizičnějším rizikům a hrozbám a nastínila možná doporučení. Konference se konala ve dnech 18.–19. září v komorních prostorách Ústavu managementu Slovenské technické univerzity v Bratislavě.

Přinášíme stručný výtah z jednotlivých příspěvků, které na konferenci zazněly.

Urbánní a regionální resilience: Co se můžeme dozvědět z literatury?

Paulina Schiappacasse, Technická univerzita Drážďany, Fakulta environmentálních věd; Bernd Müller, Leibnizův institut ekologického územního rozvoje, Drážďany

Termín resilience se užívá zejména v teoretických vědách, v poslední době nejčastěji v souvislosti s klimatickými a demografickými změnami. Inženýrsko-technická definice resilience spočívá ve schopnosti systému vrátit se po nenadálé vynucené změně zpět do původního stavu (zde se nabízí další význam slova resilience – pružnost). Ekologická definice zní přibližně tak, že jde o takové množství disturbance, které může daný systém ještě snést, aby se s ní dokázal bez zásadních změn vyrovnat. Sociologická definice se blíží definici učební kapacity, tedy schopnosti systému naučit se a přizpůsobit se novým změnám. Byly diskutovány jemné rozdíly mezi odolností, resiliencí, imunitou a rezistencí.

Urbánní resilience a vnější šoky

Maroš Finka, Slovenská technická univerzita, Ústav managementu, Oddělení prostorového plánování

Dle evropské Územní agendy EU 2020 roste díky globalizaci zranitelnost místních a regionálních komunit vůči vnějším přírodním i ekonomickým otřesům. Jak tedy posilovat urbánní odolnost? Například procesy strukturálních změn a reorganizací. Vytvářením rizikových managementů a investicemi do lidských zdrojů. Vý-

znamným řešením jsou již delší dobu propagované víceúrovňový funkční, strukturální či socioekonomický polycentrismus v rozvoji sídel, využívání území a přijímání rozhodnutí.

Resilience prostřednictvím evropské územní spolupráce? Hnací síly, přístupy a důsledky

Robert Knippschild, Technická univerzita Drážďany

Základem posílení resilience měst a regionů je jejich vzájemná spolupráce. Byl představen projekt Městské regiony, jehož partnery jsou:

- Lipsko/Halle a saské Ministerstvo vnitra;
- Graz a Regionální management města a regionu;
- Wrocław a Dolnoslezský region – Institut územního rozvoje;
- Praha 9 a Regionální středoevropská rozvojová agentura;
- Torino a Turinská mezinárodní asociace.

V každém ze šetřených regionů se výrazněji prosadil jiný aspekt dobré spolupráce. Záleželo ale hlavně na neformálním zájmu překračovat rezortní i administrativní hranice a duplicitu a na ochotě poskytovat si vzájemně inovační know-how a zkušenosti.

Odolné hornické komunity a regiony – Příklad Srbska

Tamara Maričić, Miodrag Vujošević, Slavka Zeković, Ústav architektury a urbánního prostorového rozvoje Srbska

Časový vývoj těžebních regionů obvykle probíhá ve čtyřech fázích:

- objevování ložisek – nese s sebou různá očekávání, spekulace a více či méně adekvátní kompenzace;

- příprava těžby – místní ekonomika se proměňuje, mění se ceny pozemků a dochází k přesunům obyvatel;
- těžba – boom jednostranné ekonomiky, imigrace spojená s tlaky a konflikty, s environmentálními a zdravotními problémy;
- ukončení těžby – změny v místní ekonomice, hromadné propouštění, změny ve využití území, emigrace, hledání nových priorit rozvoje (turismus, kultura).

Hodně pak záleží na vztahu těžebních společností a místních komunit, jak je území revitalizováno a sociálně sanováno a zda jsou tato opatření dostatečná. Zde by měla fungovat ochranná role vlády a dalších centrálních orgánů. Ty společně se zástupci těžářů a místní komunitou vytvoří konzistentní strategii zaměřenou na postupnou kompenzaci negativních dopadů těžby na region.

V Srbsku (včetně Kosova) se nachází sedm významných těžebních regionů. Srbsko stále patří k významným evropským producentům lignitu. Počítá s 35 tisíci nových hornických pracovních míst do roku 2030, přičemž podíl na HDP vzroste z dnešních 2 % na 5 %. Značné problémy však v srbské ekonomice způsobily povodně v roce 2014 (škoda dosáhla v přepočtu až 1,5 mld. dolarů). Například bude nutno více než patnáct let vysušovat spontánně vzniklé jezero o rozloze 20 km². V kombinaci s aktuálními problémy souvisejícími s dodávkou energií přes Ukrajinu hrozí Srbsku vážná energetická krize, která bude vyžadovat promyšlenou nadřaditelskou a víceúrovňovou strategii.

Resilience a udržitelný rozvoj urbánních prostorů v Polsku

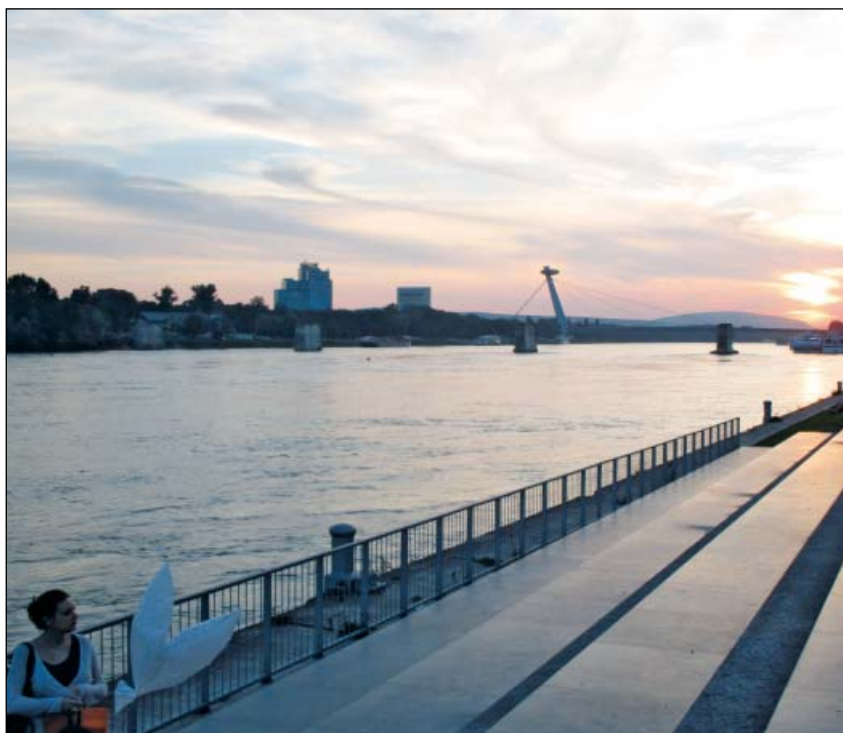
Marek Degórski, *Polská akademie věd, Ústav geografie a prostorové organizace*

Také Polsko řeší vážné problémy spojené s klimatickými změnami a „městskými“ tepelnými ostrovy. Pomoci by mělo širší uplatňování zelené infrastruktury s vazbou na okolní krajinu. Zeleň má stále více zdravotní charakter, neboť například pro seniory může být pobyt v letních rozpálených městech s nedostatkem zeleně často kritický. S udržitelností zeleně ve městech souvisí i management vodních prvků a jeho napojení na povodňové plány, které mají za úkol velkou vodu městem co nejbezpečněji převést.

Resilience: Dosud neexistující slovo úspěšně integrované do plánování? Přehled slovinské praxe

Naja Marot, *Univerzita v Lublani, Biotechnická fakulta, Katedra krajinářské architektury*

Autorka provedla průzkum výkladu pojmu resilience. Ten se z pohledu slovinské databáze Scopusu vyskytuje zejména v lékařství a společenských vědách, o něco méně v environmentálních vědách a v psychologii, v Německu nejvíce ve společenských vědách, ekonomice a technických vědách. Autorka dále zjišťovala, jaké existují ve Slovinsku strategie a projekty urbánní resilience a jak jsou vzájemně koordinovány. Průzkumy prováděla delfskou metodou, čili oslovením více expertů. Nejčastějšími asociacemi ve vztahu k urbánní resilienci byly rezistence, flexibilita a adaptabilita. Ty musí vzhledem k měnícím se přírodním, sociálním i ekonomickým podmínkám prokázat v zásadě každé město, má-li se dále úspěšně rozvíjet. Na základě průzkumu byla urbánní resilience definována jako schopnost města vyrovnat se v co nejkratší době s očekávanými i neočekávanými environmentálními, sociálními, ekonomickými a dalšími změnami tak, aby mohla dále umožňovat občanům města i okolního regionu veškeré městské funkce. Při šetření města Lublaně bylo z tohoto hlediska konstatováno, že došlo k účinným změnám v systému městské hromadné dopravy, byly zpracovány povodňové studie, byl vytvořen systém zelené infrastruktury překračující

do krajiny a byly provedeny četné změny v energetické bilanci mnoha budov. Podobně pozitivně byly hodnoceny projekty vedoucí k udržitelnému hospodářskému rozvoji zaměřenému na znalostní ekonomiku, kulturu, turistiku a péči o krajinu v bývalém průmyslovém městě Kranj a jeho regionu.

Městský obvod Petržalka: 35 let urbánní resilience

Matej Jaško, *Slovenská technická univerzita, Ústav managementu, Oddělení prostorového plánování*
Rozsáhlá panelová sídliště jsou pro většinu slovenských měst typická. Bratislavská Petržalka je z nich největší (dokonce z tohoto hlediska drží středoevropský primát). Přes všechny nedostatky a uniformitu zde za ta léta vznikla oblíbená místa (s vodou, zelení, sportovišti apod.) a Petržalka se nikdy nestala zcela vyloučenou lokalitou. A to přesto, že jako celek nebyla nikdy dokončena. Její vnímání veřejností se pohybuje od zahradního sídliště přes depresivní betonové moře ke komplexnímu vjemu bydlení, obchodu a rekreace. V Petržalce bylo občanskými iniciativami navzdory snahám problematických developerů úspěšně realizováno několik záměrů (cyklostezky, zeleň na nábřeží Dunaje apod.). Vzhledem k tomu, že většina obyvatel v sídlišti bydlí přes třicet let, existuje zde vcelku účinná

společenská kontrola a společné zkušenosti při řešení problémů, a to zejména v lokalitách s domy o méně podlažích, tedy s méně byty.

Resilience čtyř typů moravského venkova

Igor Kyselka, *Ústav územního rozvoje, Brno*

Autor využil výsledků interního grantu provedeného v letech 2010–2012 a kolektivem docenta Antonína Vaishara z Ústavu aplikované krajinné ekologie Agronomické fakulty MENDELU v Brně. Autor recenzoval záměr tohoto grantu a oponoval jeho závěrečnou zprávu. Srovnávají se v něm čtyři typy venkova na území Jihomoravského kraje. Příklad suburbanizovaného venkova a jeho resilience proti pohlcení velkým městem a ztrátě místní identity představují Modřice. Přes méně atraktivní prostředí zde dobře funguje místní komunita a díky obchodní a průmyslové zóně je zde nižší nezaměstnanost než v Brně. Velké Pavlovice reprezentují venkov založený na místní folklorní, vinařské a ovocnářské tradici a z toho plynoucího cestovního ruchu, ale také na bohatém spolkovém životě. Vnitřní periferie Olešnice na Moravě je relativně odlehlá, a tedy má poměrně vysokou nezaměstnanost. Obyvatelé svůj potenciál vkládají do drobného průmyslu a turistiky. Vranov nad Dyjí jako typic-

ké pohraniční město disponuje četnými kulturními a přírodními atraktivitami. Je zde ale vysoká nezaměstnanost a z ní vyplývající značná emigrace. V celém Jihomoravském kraji dobře funguje systém integrované dopravy. Budoucnost venkova bude stále více založena na turistice, na místních tradicích, tradičních plodinách a (na jihu a jihovýchodě) také na přeshraniční spolupráci.

Udržitelný management území jako příspěvek k odolnosti? Poučení z německých finančních nástrojů

Christian Strauss, Thomas Weith, Leibnizovo centrum zemědělského a krajinového výzkumu, Müncheberg

Leibnizovo centrum se zabývá transformačními procesy v zemědělství, jejich mezirezortními dopady a konflikty včetně vlivů na krajinu. Patří sem také problematika udržitelnosti a resilience související se společenskými změnami (znalostní společnost, bioprodukce, obnovitelné zdroje energie) i se změnou klimatu. Tomu všemu se musí také přizpůsobit města a obce, chtějí-li zůstat nadále stejně atraktivní. Vedle klimatické změny je v Německu také diskutována změna demografická, která vede k rostoucím i zmenšujícím se městům a k reurbanizačním tendencím. Finančně jsou podporovány spíše udržitelné městské struktury a rizikové strategie. Takový je probíhající projekt s názvem Udržitelný management území, který mimo jiné zdůrazňuje rezortní a málo koordinované využívání půdy a obecně nedostatek detailnějších informací. Jsou vyžadovány různorodé nástroje, jakými jsou regionální a prostorové plány spojené s modelováním a hodnocením dopadů, větší účast politiků, odborníků i veřejnosti. Konflikty ve využívání území se řeší multifunkčně – např. renaturalizací mokřadů, a naopak sklizní råkosu a dalším využíváním biomasy včetně chovu vodních buvolů. Je výhodnější decentralizovat například výrobu energie z obnovitelných zdrojů. Německé plánování se ve výzvách spoje-

ných s klimatickými a demografickými změnami musí stále více vyrovnávat s vznikajícími riziky.

Regenerace brownfields jako nástroj pro zlepšení urbání resilience

Jana Szuhová, Slovenská technická univerzita, Ústav managementu, Oddělení prostorového plánování

Jsou-li brownfields využívány jen dočasně, je nezbytné, aby se do nich vložené značné náklady vracely, jinak hrozí, že začnou chátrat znovu. K jejich dočasnému využívání vede většinou zájem obce nebo soukromých investorů. Formy dočasného využívání závisejí na jejich potenciálu, vlastníkově, legislativním rámci i kreativité uživatelů. Nejčastěji jsou využívány pro sport, dětská hřiště, veřejnou zeleň, parkování, prostory pro výstavy a umělce, maloobchod či pro výrobu energie. Menší, bezpečnější a méně rizikové investice mohou vést ke zlepšení místní sociálně ekonomické situace a zároveň mohou být impulsem k trvalé revitalizaci daného brownfieldu. Dočasné využití by mělo být polyfunkční a flexibilní. K problémům dočasného využití může patřit tlak vlastníka na rychlou ekonomickou výnosnost. Je zde obava, že dočasné využití (jeho sezónnost a jako obvykle lidský faktor – tedy nedostatek nadšenců a chybějící komunita) brání využití trvalému. Hledání dočasných levných a na komunitu orientovaných řešení může mít lepší vliv na okolí a může být místními obyvateli přijímáno lépe než nákladné developerské projekty. Propojení takto využitých brownfields je jedním z faktorů urbání resilience a námětem pro další šetření.

Regionální resilience skrytá v územním kapitálu

Attila Tóth, Slovenská technická univerzita, Ústav managementu, Oddělení prostorového plánování

Existuje poměrně málo teorií o vztazích mezi systémy na bázi resilience. Krize mohou být chápány jako po-

bídky k zásadnější změně systému a k formování nového systému struktury. To znamená, že je nezbytné konat na základě změn – velkou roli zde hraje kreativita a ochota k inovaci. Dle Územní agendy EU 2020 je třeba očekávat vyšší zranitelnost vůči podnětům zvenčí. Z těchto důvodů je ke zvýšení odolnosti nezbytné:

- redukovat riziko katastrof díky prevenci, připravenosti a varovným systémům;
- vytvořit dobrý systém spolupráce veřejné správy s veřejností a mezi dalšími složkami;
- podporovat dílčí decentralizované zodpovědnosti;
- podporovat optimální systém založený na menších jednotkách a na bázi multikriteriálního pohledu (ekonomického, ekologického, bezpečnostního);
- podporovat lokální znalosti a jejich historické paměti, neboť havárie se mohou opakovat (kaskádový efekt, motýlí efekt);
- podporovat vztahy mezi kompetentními institucemi a jejich vzájemnou zastupitelnost a setrvale se přizpůsobovat měnícím se podmínkám.

V závěru konference poděkoval profesor Maroš Finka kolegům, zejména doktorandům, za skvěle připravené zázemí konference. Závěrečné slovo konference patřilo Berndu Müllerovi, který stručně zhodnotil rozsáhlé tematické spektrum příspěvků na toto poměrně nově užívané urbanistické téma. Je třeba oslovovat nové, zejména mladé odborníky v dalších institucích, aby síť Spa-ce.net zahrnovala ještě širší pohled na prostorově plánovací problematiku.

Příští výroční konference Spa-ce.net na zatím bližší neurčené téma se bude konat ve dnech 16.–18. září 2015 na univerzitě ve slovinské Lublani.

*Ing. Igor Kyselka, CSc.
Ústav územního rozvoje*